

училища; на нѣкои мѣста е имало и класни училища, а въ гр. Велесъ дори и специално търговско училище. Ученолюбивиятъ духъ на българина се възражда. Децата на българитѣ масово започватъ да посѣщаватъ училищата си и изоставятъ окончателно и завинаги гръцкитѣ училища. „Така, въ Казанлъкъ е имало 500 ученици (1845 г.), въ Татаръ-Пазарджикъ — 600 — (1848 г.), въ Стара-Загора повече отъ 1000 ученици (1850 г.); презъ сжщата 1850 г. въ Велесъ е имало повече отъ 700 ученици и търговско училище; въ Калоферъ имало 380 ученици (1852 г.) и пр.“¹⁾. Училищното движение се разраства бързо и по селата, учителството, ентусиазирано и овладѣно отъ голѣмъ идеализъмъ, работи най-преданно и се издига много високо. Най-голѣмо развитие училищата достигатъ въ периода отъ 1850 до 1876 година. Къмъ 1870 г. рѣдко е имало вече село безъ училище. Презъ 1876 год. въ България и Тракия е имало 1472 градски и селски първоначални мъжки и женски училища и около 350 училища въ Македония, или всичко 1892 български училища. Въ това време нашитѣ училища сж надхвърляли броя на училищата въ Гърция (въ 1878 г. — 1468), въ Сърбия (въ 1855 г. — 330) и въ Ромъния (въ 1878 г. — 1414).

Едновременно съ училищата се развива и българската книжнина. Първата печатна българска книга, „Куріакодроміон сиречъ: недѣлникъ“ на приснопамятния епископъ Софроний Врачански, се напечатана въ Римникъ (Ромъния) презъ 1806 година. Започна се печатане на буквари и разни учебни книги, преводи на разни съчинения отъ чужди автори, издаватъ се списания и вестници. Първото българско списание е Любословіе, което почнало да излиза въ гр. Смирна (Мала-Азия) презъ 1844 година месечно и до 1846 г. излѣзли всичко 24 броя (въ две-годишнини) подъ редакцията на Константинъ Г. Фотиновъ. Печатано е съ черковно-славянски букви, а въ текста му има и картини. Първия български вестникъ е Българскій народенъ извѣстникъ, който започналъ да излиза презъ 1846 год. въ гр. Липиска (Лайпцигъ, Германия) два пжти въ месеца; излѣзли сж само два броя подъ редакцията на Д-ръ Ив. А. Богоровъ, следъ които вестникътъ билъ преименуванъ подъ име Българскій орелъ пакъ подъ редакцията на Д-ръ Ив. А. Богоровъ, но излѣзълъ само въ три броя, като продължение на „Българскій Народенъ Извѣстникъ“.

И така, българската книжнина, като започва съ печатно слово отъ 1806 година, ни дава въ резултатъ до 1877 година, освобождението, повече отъ 1645 само книги, споредъ В. Погорѣловъ, 30 списания и 53 вестници, споредъ Йорд. Ивановъ.

Въ тоя периодъ на обучаване невръстнитѣ, тогавашнитѣ учители сж смѣтали за свой дългъ да поучаватъ и непросвѣтенитѣ възрастни българи. Въ училищата е имало твърде възрастни ученици — калфи, чираци и др., често пжти на сжщата възраст съ учителитѣ; последнитѣ сж полагали грижи за просвѣтата изобщо на всички българи. Затова, покрай прѣката си работа върху ученицитѣ, учителитѣ сж събирали книги, списания и вестници въ самитѣ училища, които сж давали на населението да прочита; тукъ имали разговори и беседи съ жаднитѣ за просвѣта българи въ празнични и недѣлни дни, денемъ и вечеръ. Малкото на брой книги, списания и вестници, които сж излизали по

¹⁾ Д. Мишевъ — България въ миналото, стр. 318.